

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Васильєв К. К., д-р мед. наук;
Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., канд. іст. наук;
Звагельський В. Б., канд. філол. наук;
Клименко В. А., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Лобко Н. В., канд. іст. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 26.06.2013 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. / за заг. ред. В. А. Нестеренка. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів та молодих вчених ВНЗ України, виголошені в рамках II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 100 від 21 лютого 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ 1979-1989 рр.: СПОГАДИ УЧАСНИКА

Афганська війна 1979-1989 рр. – тривале збройне протистояння правлячого прорадянського керівництва Демократичної республіки Афганістан за військової підтримки Обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані – з одного боку, і моджахедів, яких підтримувала значна частина афганського суспільства, при політичній і фінансовій допомозі США і ряду держав, в тому числі й ісламського світу – з іншого.

У шістдесятих роках в Афганістані – вкрай відсталій напівфеодальній країні – була створена комуністична партія під керівництвом Нур Мухаммеда Таракі. У 1967 р. ця партія розкололася на дві частини: Халк («Народ») і Парчам («Прапор»). Прорадянську фракцію Парчам очолив син генерала королівської армії Бабрак Кармаль.

17 червня 1973 р. двоюрідний брат короля, Мухаммед Дауд Хан, здійснив державний переворот і ліквідував монархію. Через п'ять років обидві фракції компартії об'єдналися в Демократичну народну партію Афганістану (ДНПА) і 27 квітня 1978 р. здійснили новий переворот. Дауда і 30 членів його сім'ї стратили. Президентом країни став Таракі, віце-президентом – Кармаль.

Але у тому ж році обидві фракції ДНПА знову розділилися. Таракі проголосив курс на перетворення Афганістану в сучасну соціалістичну державу. Він звернувся за економічною та фінансовою допомогою до СРСР, звідки прибули тисячі радників. З їх допомогою Таракі спробував здійснити земельну, соціальну та освітню реформи. Однак в умовах відсталого мусульманської країни це виявилось утопією.

У квітні 1979 р. в усіх провінціях Афганістану одночасно почалося повстання проти комуністичного режиму. Дуже швидко під контролем урядової армії залишилися лише міста. У сільській місцевості, особливо вночі, панували повстанці. У травні 1979 р. прем'єр-міністром став Хафизулла Амін. Він почав жорстоко придушувати повстання. Всі тюрми були переповнені, страти проводилися щодня. Але у відповідь на репресії рух народного опору поширювався ще більше, охоплюючи все нові райони країни, всі соціальні групи.

Керівництво СРСР було надзвичайно стурбоване загрозою швидкого падіння комуністичного уряду в Кабулі. Воно побоювалося, що в результаті перемоги ісламських фундаменталістів можуть початися заворушення серед мусульманського населення азійських радянських республік – Узбекистану, Таджикистану, Туркменії.

2 грудня 1979 р. в Кабул з місією прибув генерал-лейтенант КДБ Віктор Папутін. Він повинен був спробувати умовити Аміна добровільно поступитися владою на користь Бабрака Кармаля. Але Амін категорично відмовився зробити це. Тому було прийнято рішення прибрати Аміна силою. Увечері 27 грудня спецгрупа КДБ в кількості 50 осіб увірвалася в палац і вбила Аміна. Одночасно інші спецгрупи разом з людьми з фракції Парчам вбивали або брали під арешт високопоставлених офіцерів і чиновників аміновського режиму. А частини 105-ї дивізії ВДВ входили до Кабула і займали всі стратегічно важливі пункти. Отримавши сигнал про початок перевороту в Кабулі, вторгнення в Афганістан здійснила 40-а армія. Так почалася ця десятилітня війна.

Одним з учасників цієї війни був мій дід Петро Миколайович. Він народився 20 березня 1951 р. Після закінчення Сумського вищого артилерійського командного двічі Червонопрапорного училища імені М.В.Фрунзе його відразу направили служити в Афганістан. Протягом року він займав посаду заступника командира роти з політичної частини.

Дід дуже неохоче розповів про те, що творилося в Афганістані в 1979-1981 рр. Про важкі стосунки наших солдатів з місцевим населенням. Вдень ти заходиш в будинок до афганця і він поважає тебе, спілкується з тобою і пропонує чай, а вночі бере зброю і готовий вбити тебе.

Основні колони з вантажем йшли через гори, попереду колони завжди бронетранспортер (БТР). Особливості пересування на БТРах в Афганістані були такі: сядеш всередину – при підриві машини всі відразу гинуть, сівши зверху – будь-який моджахед з автомата може вбити тебе. Тому вибираєш з двох зол менше і влаштовуєшся звичайно зверху на «броні». Командир сидить над правим колесом, сапер – над механіком-водієм і так далі. Розподіляєш кожному бійцеві сектор для спостереження, зброя у всіх наготові. Тут найголовніше – не розслаблятися ні на секунду.

Була у нашої бази ще одна особливість, пов'язана з рельєфом місцевості. Ми були в долині, по якій, немов по аеродинамічній трубі, гуляв вітер. Зазвичай він спочатку дме в один бік, потім настає затишшя, а потім починає дути в інший. Душмани це добре знали і били по нас в момент, коли вітер стихає. Вдень так бувало в обідній час, і ще затишшя наступало вночі.

Через два місяці після введення військ, 29 лютого 1980 р., у провінції Кунар почалася перша бойова операція. Основною ударною силою були десантники нашого полку – 300 солдатів, які висадилися з вертольотів на високогірному плато і пішли вниз. Операція тривала майже два тижні. З літа 1980 р. в провінцію Кандагар для патрулювання території був спрямований 3-й батальйон нашого полку. Нікого не

побоюючись, вони спокійно їздили по дорогах і пустелі Кандагара. Зустрічали каравани обшукували, і якщо знаходили зброю, то вбивали всіх людей, хто був у каравані, і навіть тварин. Крім патрулювання території, десантники часто влаштовували на дорогах і стежках засідки на ворогів. Це – *«мисливці на каравани»*.

Через два місяці після введення військ в Афганістан, 22-23 лютого 1980 р., в Кабулі відбувся антиурядовий заколот. Всі, хто тоді перебував там, добре запам'ятали ці дні: вулиці були заповнені натовпами людей, вони кричали, влаштовували заворушення, по всьому місту йшла стрілянина. Цей заколот не готувався якимись опозиційними силами або іноземними спецслужбами, він почався абсолютно несподівано для всіх: як для радянських військових, так і для афганського керівництва. Причина акцій протесту городян, так і не була з'ясована.

Але як виявилось, заколот був спровокований безрозсудною витівкою наших офіцерів-десантників. Все почалося з того, що 22 лютого 1980 р., у Кабулі прямо серед білого дня був убитий ст. лейтенант Олександр Вовк – старший інструктор по комсомолу політвідділу 103-й повітряно-десантної дивізії. Це трапилося біля *«Зеленого ринку»*, куди Вовк приїхав на УАЗіку разом з начальником ППО 103-й влд полковником Юрієм Двугрошевим. Ніякого завдання вони не виконували, а, швидше за все, просто хотіли щось купити на ринку. Вони знаходилися в машині, коли несподівано було зроблено один постріл, куля потрапила у Вовка. Двугрошев і солдат-водій навіть не зрозуміли, звідки стріляли, і швидко покинули це місце. Однак поранення Вовка виявилось смертельним, і він майже відразу помер.

А далі сталося те, що й сколихнуло все місто. Дізнавшись про загибель свого бойового товариша, група офіцерів і прапорщиків 357-го парашутно-десантного полку сіли в БТРи і вирушили до місця події. Але, приїхавши на місце події, вони не стали обтяжувати себе пошуком винуватця, а на гарячу голову вирішили просто покарати всіх, хто там перебував. Рухаючись вздовж вулиці, вони почали громити й розбивати все на своєму шляху. Розправа закінчилася, але звістка про кривавий погром швидко облетіла все місто. Обурені городяни вийшли на вулиці. Заколот був придушений протягом двох днів.

Солдати поводити себе нерозсудливо. Знахобніли, заїлися до такої міри, що відбирали у місцевих лише найбільші й соковиті грона винограду, а інші викидали. Зелена маса хлюпала під ногами. Взуття вкривалося солодкою оболонкою, перетворюючись на приманку для бджіл й ос. Бійці часом навіть руки мили виноградом. Нам – роздолля, а місцевим дежканам (селянам) – горе і сльози. Виноград, коноплі та опійний мак – єдині засоби виживання місцевих селян. На час збору врожаю *«духи»* навіть припиняли вести бойові дії. Наступало негласне перемир'я.

Одного разу – тривога! Пропала колона автомобілів будівельної бригади. Стройбат відправився на дев'ятнадцяти камазах за шебенем і зник. Схоже, заблукали і поїхали до «*духів*». У кар'єрі вони не з'явилися. До Кабула не поверталися. Загубилися в околицях Пагман. Незабаром афганці повідомили, що видно машини, що горять в центрі поля, далеко від траси. Причому зовсім в іншій стороні від встановленого маршруту. Батальйон швидко поповнили боєприпасами, продуктами і без зайвих стройових оглядів відправили на вертолiтний майданчик. Вертольоти змінювали один одного, несучи кожні п'ять хвилин в гори черговий взвод.

Людей розбили на групи по десять чоловік. Що сталося, ніхто точно не знає. Приблизна кількість «*духів*» не відома, чи точний район висадки для нас не зрозуміло. У бінокль добре видно будинки, двори, домашню худобу. Людей немає. Сховалися. Перша установка командування: шукати кого-небудь з тих, хто врятувався з солдатів. Новини надходили з кожною годиною все гірші. Виявлені машини були спалені «*духами*». Офіцери і солдати знайдені, але живих немає.

Після цього побоїща місцеві жителі швидко покинули кишлаки і пішли, хто в гори, хто до Кабула. Поспіхом і худобу не забрали з собою. Голодні, прив'язані до дерев і стовпів віслюки, кинуті поспіхом господарями, ревіли на всі околиці.

Мій дідусь зайшов у старий будиночок. Озираючись по сторонах, немов турист в екзотичній крамниці старожитностей, він роздумував про те, як можна так жити в кінці ХХ століття. І раптом наткнувся в одному з сараїв на «*наскельний*» малюнок. Чиясь дитяча рука цвяхом або якимось іншим гострим предметом надряпала на стіні справжню панораму бою. Тут був зображений танк, літак і гармати. У центрі подій знаходився вертолiт, з якого сипалися бомби, ракети, стріляв кулемет. Внизу на землі лежали загиблі маленькі жителі. По вертольоту стріляли кулемети. Від однієї з прокреслених черг падав збитий літак. Дідусь відійшов на пару кроків назад і, задумавшись, розглядав панораму бою. Ось він погляд на війну з іншого боку. А зобразила дитина правду. Авіація й артилерія ж не розуміє, куди б'є і в кого. Люди здаються піщинками. А коли «*Гради*» стріляють по «*квадратах*», то зовсім незрозуміло, в кого потраплять. Головна трагедія війни – у загибелі ось цих безвісних маленьких людей. Життя дітей обривається не зрозуміло навіть і чому.

Парадокс! За марксистської ідеології тут живуть саме ті люди, заради яких затівали «*пожежу світової революції*». Це їх інтереси Радянська Армія прибула захищати, виконуючи «*інтернаціональний обов'язок*». Діти підрастають і в дванадцять років беруться за зброю. Це війна до повного знищення цілих народів.